

Escriure contra l'adversitat. La prosa de Màrius Torres

51

Ponències
Revista del
Centre d'Estudis
de Granollers,
17 (2013), 51-76

Resum: *Màrius Torres és conegut, eminentment, com a poeta, per bé que d'ençà del centenari del seu naixement han aparegut altres volums que l'han presentat com a traductor i com a pensador. Reclòs al sanatori de Puig d'Olena, durant tota la Guerra Civil i el primer franquisme, juntament amb els seus versos, Torres també va crear nombrosos textos en prosa de gèneres diferents: l'article, el dietari, la correspondència, el retrat, el quadern de notes, la prosa poètica o la narració. La seva és una escriptura contra l'adversitat que dictaven les circumstàncies històriques, socials i personals, i les diferents peces que va compondre en donen una bona mostra. La situació privilegiada i la natura del racó del Vallès on va elaborar la pràctica totalitat de la seva obra en prosa van convertir Torres en un observador d'excepció de la seva època i expliquen, en part, la naturalesa dels seus escrits. L'estudi de les motivacions, els temes i les formes que Torres va posar en pràctica ajuden a millorar el seu coneixement com a escriptor, complementen la comprensió de la seva poesia, ajuden a aclarir la cultura d'una època convulsa, i ens el mostren com un creador de primer ordre.*

Introducció: escriure contra l'adversitat

«No cal dir amb quins sentiments quedo. [...] No cal que us ho digui. Hauria volgut veure-us abans, però ja veig que no podrà ser. [...] Us estimo tant, que el sol fet d'estimar-vos així em mitiga, i m'aconsola en la pena d'haver-nos de separar. Amunt! La costa és dura; ja ens trobarem dalt. No sé què dir.» Amb aquestes paraules tancava Màrius Torres el 16 de gener de 1939 una carta a la seva família, que acabava de passar la frontera francesa camí de l'exili. Eren les hores més amargues d'un malson que havia començat exactament tres anys abans i del qual, si es pot dir així, el seu protagonista no despertaria mai més. Imagineu un jove de vint-i-cinc anys, que s'acaba de doctorar en medicina interna i que comença a exercir a la consulta del seu pare, també metge, exalcalde de Lleida i diputat del Parlament de Catalunya. Un jove ple d'il·lusions, amb un futur prometedor, que col·labora fent

classes a l'Ateneu Popular i que té afició a escriure ocasionalment contes i poesies. Un jove a qui se li declara una tuberculosi en un primer brot la primavera de 1935 i més tard, d'una manera virulenta i definitiva, el desembre d'aquell mateix any. És llavors quan el seu estat obliga a traslladar-lo al Vallès, a Sant Quirze Safaja, al sanatori antituberculós de Puig d'Olena, i la seva vida fa un gir radical. En qüestió de pocs mesos Màrius Torres, amb la malaltia condemnant-lo a les condicions de repòs més severes, haurà de viure, a distància i com a testimoni impotent, primer l'esclat de la Guerra Civil, després l'allistament del seu germà Víctor, i de mica en mica, com tots sabem, la desfeta total del seu país, la persecució de la seva llengua i la conculcació de tots els drets en què havia cregut sempre. L'exili familiar, com ja hem vist, significarà dir adéu per sempre i no tornar a veure els qui més estima, quan ja a davant no li queda altra cosa que la minsa esperança de refer-se d'una tisi que l'emmagreix i el debilita cada cop més.

Algú que no fos fet d'una pasta excepcional com Màrius Torres hauria defallit davant d'una qualsevol d'aquestes adversitats. Ell, però, va resoldre fer front a totes elles sumades, i ho va fer de l'única manera que sabia: posant-se a escriure. Als set anys que va passar al Vallès, Torres va escriure articles, cartes, assajos, contes, dietaris, traduccions i, naturalment, aquells poemes que li asseguraven un lloc d'excepció entre els millors poetes catalans del segle XX. Viscuda a Puig d'Olena, l'experiència terrible que va patir el poeta lleidatà, gràcies a la seva escriptura, va passar a convertir-se per a tots els seus lectors en una lliçó de vida. Ell mateix ho confessava, en una commovedora carta dels seus últims temps a la seva família, on deia: «Quina lliçó de vida! Qui podia imaginar, quan fa prop de sis anys vaig pujar al sanatori, que aquella malaltia que semblava truncar la meua vida i la meua missió, m'anava a revelar, en realitat, la meua vida i la meua missió?» (1/X/1941). Avui nosaltres, com a humils deixebles d'aquesta lliçó que voldríem ser, us venim a acostar una mica més una figura de les nostres lletres que, si bé ha estat prou reconeguda en tant que magnífic poeta, encara espera una valoració que faci justícia als mèrits que al nostre entendre té també la seva obra escrita en prosa. Tot seguit, doncs, passem a presentar-vos quines són les seves característiques i quines les seves virtuts.

Vista de la façana del sanatori de Puig d'Olena, acarada al Vallès. (Fotografia: Arxiu Màrius Torres de la Biblioteca de la Universitat de Lleida.)

Els inicis: la prosa de viatges

Deixant de banda l'article especialitzat que correspon a una conferència mèdica dictada el 1933, les úniques proses no fictícies que va escriure Màrius Torres abans de la seva entrada al sanatori el desembre de 1935 —o si més no les que ens han arribat fins avui— responen a les experiències d'un viatge. Del que es coneix com a «Memòria-Ressenya del Viatge d'Ampliació d'Estudis organitzat per l'Associació d'Alumnes de la Facultat de Medicina de Barcelona», Torres va redactar les primeres cinc etapes, concretament: «Barcelona-Marsella», «Marsella», «Côte d'Azur», «Niça» i «Florència». No ens queda cap impressió posterior de la resta de visites del seu itinerari, que sabem que va comprendre —entre d'altres—, Gènova, Pisa, Milà, Roma i París, potser perquè ell no va ser l'encarregat de redactar-les, o perquè amb aquest primer tram de viatge ja havia esgotat l'extensió que li havia estat reservada. Parlant des d'un nosaltres, el narrador crea una crònica enginyosa i atractiva, que barreja la descripció del paisatge i les

ciutats (inflüida pel gènere del Baedeker, o guia de viatges), i refereix on s'aturen, què mengen o què fan els turistes, amb un estil desimbolt, ocurrent, ple de confiança i ironia, conscient que els seus lectors havien de ser els mateixos participants, que s'hi havien de trobar reflectits. Ja en el primer paràgraf trobem una mostra representativa de la que serà la seva prosa —especialment l'epistolar— en la seva recerca de la complicitat, del riure del receptor, però també del joc intel·lectual:

[...] després de passar un dia devorant quilòmetres entre les vinyes del Llenguadoc, o pensant —quan ja tornava a ésser fosc— que cada llumeta que es veia al lluny seria Marsella. | Es va emetre la hipòtesi que Marsella s'anava enretirant a mesura que ens hi acostàvem. D'altres creien que havia desaparegut del mapa. Finalment es va afirmar que Marsella era una entelèquia, i que ens trobaríem a la Conxinxina sense adonar-nos-en. En general, i fora d'alguna poussée de desesper, ens ho preniem amb filosofia, pensant que Colom també va patir per descobrir Amèrica.

L'altre text que es pot relacionar amb un desplaçament data de l'estiu de 1935, quan Torres va fer una petita estada al Pirineu de Lleida per refer-se d'una «grip» que se li havia complicat. Redactat en forma de diari de viatge en unes quartilles, només se'n conserva el relat de la primera jornada (perquè la resta s'ha perdut o perquè mai no es va acabar d'escriure). Intitulat «Viatge al Pirineu lleidatà», exposa les seves experiències del primer dia de vacances, i el més rellevant —i potser el que el va induir a deixar aquesta jornada per escrit— és que a la fonda on va anar a dinar va coincidir amb J. V. Foix, «el conegut sobrealista i nacionalista revolucionari». A part de descriure les primeres impressions en arribar en automòbil, i la passejada que va fer pels prats havent dinat, aturant-se a llegir, i contemplant l'aparença de les muntanyes a la posta, el gros del text s'ocupa de comentar les hipòtesis que va fer per tractar de deduir qui dels comensals era en Foix, fins que ho va descobrir, i com hi va parlar. En aquest text torna a fer gala d'un to enginyós i deseixit, graciós però subtil, sense caure en la broma, que tornarem a trobar a les cartes posteriors adreçades a Mercè Figueras.

Al centre del menjador hi havia quatre persones sorolloses que després del pollastre han demanat xampany.

Ponències

Una d'aquestes persones tenia tot l'aire de professor de gramàtica a l'Institut de Reus o de Manresa. Lleugerament calb, portava una clenxa de cabells i cosmètic curosament traçada. Calçava polaines. Tenia la cara petita i entenimentada. No té cap mèrit endevinar *ara* que ell era el Sr. Foix.

En cap altra ocasió futura trobarem l'exposició d'un desplaçament qualsevol, perquè durant els set anys que van seguir no va marxar mai del sanatori, i quan excepcionalment ho va fer a Barcelona per visitar-se, o bé per trobar-se amb la família (o bé per fer una estada —el seu últim estiu— al mas Blanc), no va produir-se cap esdeveniment especial (com ara conèixer un indret desconegut o, com en el cas anterior, coincidir amb una personalitat de les lletres catalanes). Va ser a través d'unes altres formes —ho veurem a continuació— que va vehicular la descripció de la seva avorrida vida quotidiana, com ara els dietaris o, especialment, les cartes. De fet, en més d'una ocasió i davant la petició d'algun corresponsal perquè li expliqui coses, Torres enginya una mena de crònica de la rutina del centre com va fer, paròdicament, Xavier de Maistre al *Viatge al voltant de la meva cambra*:

Estimada Mercè.— Ara t'explicaré el que ha estat la meua vida d'ençà que et vaig deixar. | Després de posar-me la roba d'estar per casa, vaig anar a can Falguera. El niu era buit, però jo, com si res, vaig engegar la ràdio. Hi havia llum darrere les persianes de la Modesta, i una vaga intenció pecaminosa pel meu inconscient. Però em vaig recordar del Dr. Ballespí i vaig dominar-me. La ràdio, per premiar-me, va posar-se a cantar *La dansa d'Alceste*, de Gluck. A dos quarts d'onze va arribar en Falguera i jo me'n vaig anar al llit a llegir les aventures de Moisès. Jehovà —que a ell va descobrir-se, el primer, amb aquest nom—, per mostrar-li el seu poder, es dedicava a fer-li jocs de mans. Li va fer posar la mà a la sina, i, en treure-la, era «Leprosa com la neu». Quina frase terrible! Sembla un títol per a un quadre de Salvador Dalí. M'he despertat murmurant «leprosa com la neu...». Hauré de fer un poema d'aquesta imatge que m'embruixa per tal d'alliberar-me'n. Però estic a sec. | He esmorzat, he fet aquelles coses que s'acostumen, he arreglat unes magnífiques flors que em dugué en Falguera i m'he posat a llegir *Wilhelm Meister*, un llibre d'en Jesús (López). Després de dinar he jugat als escacs contra en Guimet i

m'ha guanyat. Però és que en Callao feia de no intervenció. Després he dormit, m'he despertat, he anat a veure en Sallarrés, he escrit a casa, t'escric a tu, i ara me'n vaig a escriure'm a mi. | Fes bondat. Teu | Màrius. («Carta a Mercè Figueras», 21/VII/1938)

L'actualitat artística i política: els articles

Identificar algun aspecte de la vida de Màrius Torres per al qual l'ingrés a Puig d'Olena no significués una ruptura és una missió difícil. Però n'hi ha un, si més no, en què la continuïtat amb l'etapa anterior sí que es va produir. Ens referim a la seva labor com a periodista d'opinió. En efecte, els articles que Torres va enviar regularment entre 1934 i 1936 al setmanari lleidatà *L'ideal*, vinculat a Esquerra Republicana de Catalunya (una publicació que també va dur el nom provisional de *La Jornada*), romanen com una de les facetes més interessants de la seva prosa i constitueixen —pel fet de ser els seus únics textos publicats en vida— un exemple molt afinat de les seves qualitats com a escriptor. És significatiu que es deixin classificar en dos àmbits força ben diferenciats: els

Màrius Torres, amb el seu germà Víctor, a la carretera d'accés al sanatori, juny de 1932. (Fotografia: Arxiu Màrius Torres.)

que practiquen la crítica literària i artística i els que opinen sobre l'actualitat política. No és gens estrany que molts dels primers anessin signats amb el nom real del poeta i que la majoria dels segons—els polítics, ja ho hem dit—apareguessin sota pseudònim, signats «Gregori Sastre». Una precaució, malgrat tot, que no va deslliurar Torres, l'any 1939, ja en la nova situació, de ser imputat en nom de la Ley de Responsabilidades Políticas, en un procés engegat arran precisament d'aquests darrers articles.

Tot plegat, art i política, parlem d'una vintena llarga de col·laboracions de la qual tenim constància documental; és un nombre que podria augmentar si s'acabessin localitzant els últims articles escrits durant la guerra, la tardor de 1936, però als quals fins avui, atès que cap institució pública no conserva una col·lecció sencera del setmanari *L'ideal*, no hem pogut tenir accés. Tanmateix una de les primícies que el nostre estudi sí que pot oferir, i ho diem amb orgull, és la notícia i l'anàlisi dels quinze articles apareguts a *L'ideal* durant l'any 1936 fins al juliol, quan l'aixecament militar i l'inici de la guerra va suspendre la publicació. En una paraula, tots els articles conservats que ja va escriure al Vallès. Fins ara ningú els havia localitzat ni examinat i creiem que presenten un valor excepcional si es vol comprendre en profunditat tant la ideologia de Torres com la seva escriptura en prosa.

Com a crític d'art, com a ressenyista de les novetats literàries, Torres demostra ser un jutge imparcial, absolutament al dia, que no es deixa subornar per cap xovinisme i que està a favor d'un art que pugui arribar al major nombre de receptors. Número a número el veiem comentar concerts, exposicions de pintura, fer revista de llibres i fins i tot, cosa curiosa, opinar sobre cinema. Que per exemple fos un declarat defensor d'exhibir les pel·lícules estrangeres sense doblar, en la llengua original, pot il·lustrar la seva concepció de respecte absolut per la feina dels creadors, també dins l'art del cinema.

L'interès majúscul, però, cal que recaigui sobre els seus articles polítics. Si en els dels anys 34 i 35 veiem Torres ironitzar sobre el populisme de Mussolini o criticar la CEDA i Gil Robles per la seva actitud després dels anomenats Fets d'Octubre, amb una aferrissada defensa de les regles del parlamentarisme democràtic, el seguit d'articles de l'any 1936 abunda en la seva denúncia del totalitarisme hitlerià o en la seva promoció de l'ús de la llengua catalana

malgrat les restriccions. Era arribat el moment de comprometre's, i des de la situació imposada per la malaltia, Torres tenia molt clar que escriure per a *L'ideal* «és la sola cosa que puc fer per ajudar els meus en la lluita», com anota al seu dietari el 25 de novembre de 1936. Sempre ocurrent, amb una finor d'estil que no priva els seus arguments de ser punyidors, Torres parla sovint sobre l'agitada situació catalana i el seu difícil encaix a Espanya, en uns termes que per desgràcia resulten encara d'una actualitat indiscutible. Sembla que l'expedient polític pel qual va ser represaliat recolzava sobre un dels últims articles, que no hem llegit, però al qual Torres al·ludeix al seu dietari íntim, i que girava a l'entorn de la creació d'un exèrcit català. No és improbable, però, que la persecució hagués arrencat a partir d'un article de febrer de 1936 excepcionalment signat *Màrius Torres* i titulat «Després del triomf». El triomf era, evidentment, el del Front Popular a les eleccions d'aquell febrer, i encara impressiona la contundència amb què el poeta tancava aquell article:

El 19 de novembre de 1933 apreníem que desunits els esquerristes no podem vèncer. Ara aprenem que, aplegats en un sol Front, no podem perdre. Recordem-ho sempre que calgui lluitar. Perquè, no ens fem il·lusions, caldrà lluitar molt temps, encara. Lluitar, no cal dir-ho, democràticament. Perquè l'altra lliçó del 16 de febrer és aquesta. En els nostres climes, la democràcia és, per ara —que per molts anys!— la manera més neta, més senzilla, i més eficaç, de fer una revolució.

Els dietaris personals

L'escriptura de dietaris, per part de Màrius Torres, es concentra exclusivament a les acaballes de 1936 i fins a principis de 1937, just després de l'esclat de la Guerra Civil. Torres elabora dos textos relativament breus (que no superen els trenta dies de redacció), escrits en quartilles soltes i apaïssades —per tant, no podem parlar d'objecte físic relligat—, amb característiques temàtiques i estilístiques comunes i divergents. Un dels trets compartits pels dos escrits és que n'abandona abruptament la redacció perquè es cansa de registrar sempre les mateixes dades, condicionades per una vida que acompanyava el ritme de la reclusió al sanatori —on

se seguia un horari estricte—, i per les notícies incertes o adverses que arribaven des del front. Això, lligat a la poca confiança en les pròpies capacitats literàries —una activitat, aquesta, que manté quasi en secret— i a una disposició natural per desinteressar-se per un projecte personal tan aviat com ha passat el fervor inicial expliquen el perquè d'aquest abandonament, però també que no reprengué aquest gènere amb posterioritat, ja que seran altres les formes que substituiran la d'aquestes obres inicials.

Fragment de la portada de *La Humanitat* (5/IX/1936), on Torres va tenir notícia de l'allistament del seu germà. (Font: Arxiu de Jordi Julià.)

El primer dels dos diaris és anomenat *Dietari per a en Víctor*, i sorgeix com a catarsi literària davant de l'angoixa provocada per la notícia que el seu germà petit, Víctor Torres, ha decidit allistar-se per anar al front amb la columna Macià-Companys. Aquesta notícia la va llegir el dissabte 5 de setembre, a *La Humanitat*, però fins al cap de quatre dies, el 9 d'aquell mes, no es decidirà a encetar aquest projecte tan *sui generis*, ja que el concep com un dietari que ha de tenir com a destinatari el seu germà quan torni del front. Per això té com a principal característica que l'informa retrospectivament, en dos salts enrere, dels dies horribles que va passar, amb una barreja de neguit i d'orgull pel germà, fins que va decidir emprendre aquesta escriptura per «domesticar els seus

nervis», el seu patiment. És, doncs, un sistema per assegurar-se que no mor i mantenir viva l'esperança del seu retorn: «un dietari per a tu. Hi anotaré fidelment, amb absoluta sinceritat, els meus pensaments i els meus sentiments mentre duri aquesta guerra. Així, quan en tornis, si Déu vol que en tornis, podràs tenir, si t'interessa, una idea de la 'meva campanya'». De fet, a part de les petites circumstàncies de cada dia, és un report de les notícies que arriben de l'avantguarda bèl·lica, dia per dia, i de com aquestes ajuden a mantenir la fe en la victòria o alimenten el desànim, gràcies als diaris, les ràdios dels dos fronts, i les opinions de la resta de pacients i metges del sanatori, d'ideologia diversa i contraposada. Com un militar jubilat a la reserva, Torres es va «excitant i fent exercicis d'estratègia de saló, tallar aquesta bossa de Terol, acabar la tragèdia d'Oviedo, de l'Alcàsser de Toledo, de Granada... Que fàcil és damunt del mapa!». Però d'entre totes les notícies que van arribar aquells dies, una, per damunt de totes, el va sotraguejar: l'afusellament de Federico García Lorca, comentat en diferents ocasions.

Mentre que només deixa d'escriure durant dos únics dies dels vint-i-un que comprèn aquest diari, compost al llarg del mes de setembre, l'altre dietari, emprès entre finals de novembre de 1936 i principis de gener de 1937, té molts més buits. Aquest *Dietari íntim*, ja que així és conegut, es veu interromput en diverses ocasions, a causa de les festes de Nadal —que capgiraven la normalitat de la vida del sanatori— o de la preparació de dos reculls il·lustrats de poemes propis per al seu pare i una companya de sanatori. L'inici d'aquest dietari es produeix després de la visita de la seva bestia, que li infon prou ànims per posar-se a estudiar i per dedicar-se, també, a l'escriptura. De la lectura de les seves anotacions es desprèn que aquesta «joia» que sentirà Màrius Torres coincideix amb l'entusiasme que li suscita la relació d'amistat, cada cop més estreta, que manté amb una de les pacients: Mercè Figueras. Coincidint amb les vigílies de Nadal, i acompanyant el regal en forma d'antologia lírica, descobrim que els dos amics parlen de la seva relació i que decideixen que no vagi més enllà a causa dels condicionants que els provoca la malaltia i l'ingrés. Més divers que el dietari anterior, es redueixen les al·lusions a l'actualitat de la guerra, i augmenten les anotacions que relaten el dia a dia del sanatori —animat per les festes nadalenques—, però també el seu estat d'ànim personal, les notacions sobre el temps, el comentari de lectures, la inclusió de retrats de coneguts i fins i tot un autoretrat compost per aforismes.

Un instant de repòs durant la convalescència del poeta, tardor de 1942. (Fotografia: Arxiu Màrius Torres.)

La descripció del jo: l'autoretrat

Com acabem de veure, seria gairebé una obvietat, o com a mínim redundant, dir que Màrius Torres va ser algú amb una gran tendència a la introspecció, a l'anàlisi d'ell mateix: el seu dietari ho prova a bastament, i no cal dir que també la seva poesia és en aquest sentit una sonda finíssima del seu jo. El curiós, però, és que en prosa fins i tot ens ha deixat un document de gran interès, que respon a la mateixa voluntat d'autoconeixement. Són les «Notes per al meu autoretrat», aplegades l'últim dia de l'any 1936. Com si fossin els esbossos d'un pintor que es prepara per executar el seu quadre més endavant, aquí Torres no desenvolupa, no connecta, no acoloreix els traços de caràcter que dibuixa; es limita a consignar-los, i d'una manera ben original. Les «Notes» no són sinó això, petites observacions del propi tarannà formulades amb la brevetat i sequedat d'un aforisme, i amb una irrefrenable tendència a la ironia i a la paradoxa. La seva heterogeneïtat absoluta acaba sent una virtut, perquè amb poques pinzellades ens tornen la imatge d'algú de clares opinions en matèria moral, política, religiosa, social i estètica. Per la seva contundència, ens poden regalar una bona colla de cites lapidàries. Aquí n'hi van unes quantes:

Allò que estimo més és allò que —a contracor— estimo sense que ho mereixi. Així estimo Lleida, Catalunya i —per què no?— a mi mateix.

Sóc tan exigent envers el Destí, que mai no seré feliç. En compensació, sóc prou modest per no ambicionar la felicitat.

No gaire sovint, he estat fort perquè el meu germà no veïés la meva feblesa.

El meu ideal? Ésser ric, no tenir pàtria, estimar una dona impossible.

Fins que he pensat molt en la mort, no m'ha semblat que hagi viscut gaire.

Cada dia veig més petit, més limitat el marxisme. Cada dia m'inclino més a acceptar-lo com la més útil hipòtesi de treball.

Si Catalunya deixés d'ésser una Nació esclava sospito que jo deixaria d'ésser nacionalista.

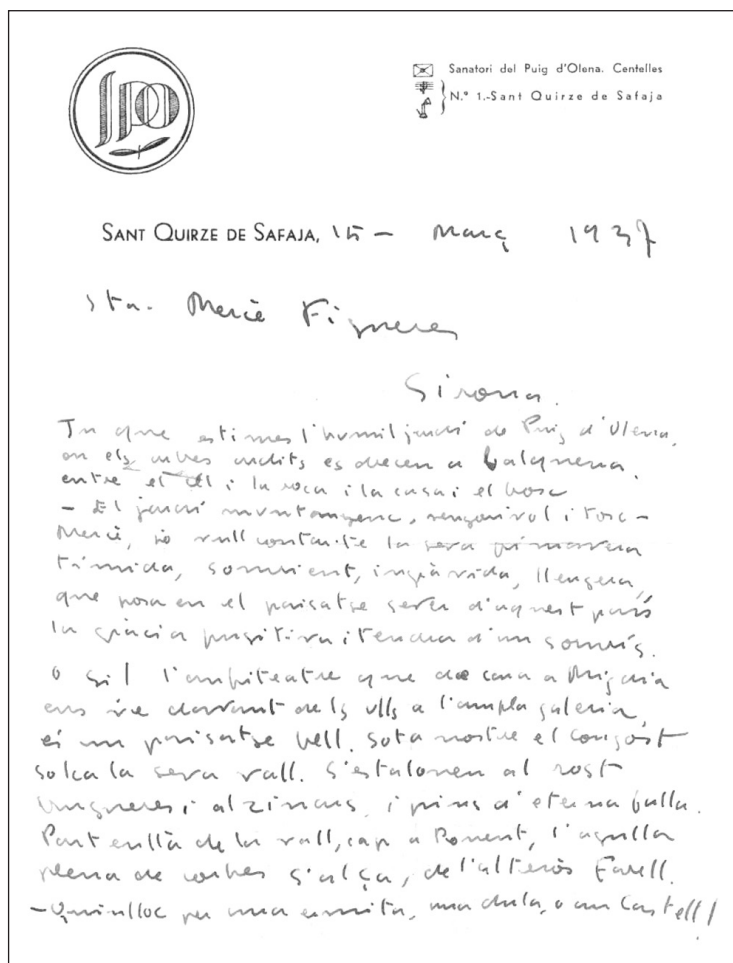
Estic segur que al cel només hi entra el tercer Estat. Els nobles, els militars, i els capellans, es queden als llimbs en el millor dels casos.

M'estimo més ser un metge que fa versos que un poeta que fa receptes.

La correspondència

La prosa epistolar serà el seu exercici literari més prolongat en el temps, ja que Torres no l'abandonarà sinó pocs dies abans de la seva mort, el desembre de 1942; solament perquè ja l'havia començat de manera continuada a mitjan 1936, amb una producció reforçada, això sí, a partir del cop d'estat militar d'aquell any, quan l'esclat de la guerra limita o impedeix les conferències telefòniques amb la família de Lleida i el seu desenllaç, més tard, provoca l'exili a Montpeller de pare, bestia i germans. Si a l'aïllament

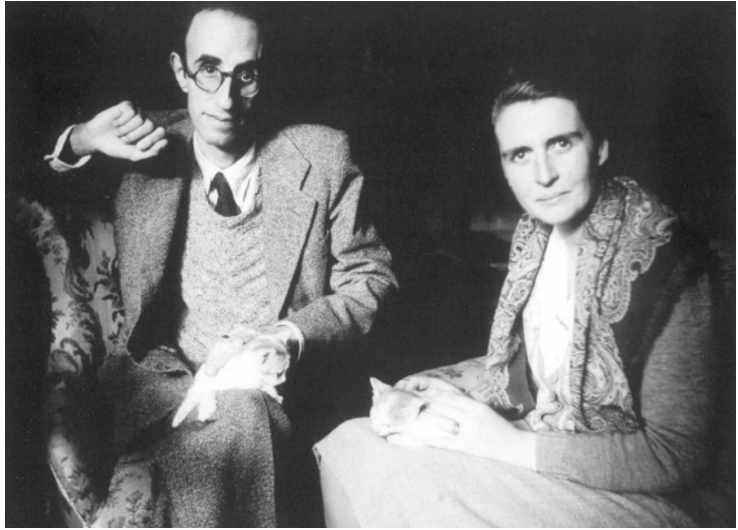
a què condemnaran Màrius Torres la malaltia, la guerra i la posterior derrota de la República afegim el fet que a partir de l'agost de 1936 començarà una relació d'amistat amb Mercè Figueras, que cada cop es tornarà més íntima i estreta, podem entendre perfectament que la correspondència es converteixi en una via útil per saber de l'exterior i per trobar-se a prop de les persones que estima (dins i fora del sanatori).

Fragment d'una carta a Mercè Figueras escrita des del mateix sanatori de Puig d'Olena el 15/3/1937 (Font: Arxiu Màrius Torres).

Actualment es conserven 413 cartes emeses per Màrius Torres, si bé cal suposar que van ser més les que va escriure: les 20 que podem llegir no són totes les que va enviar a Joan Sales, al front o ja exiliat a Amèrica (com es desprèn de la pròpia correspondència i de la que el novel·lista va editar a *Cartes a Màrius Torres*), i s'han perdut les que va remetre a la seva família directa abans de 1938 (només en queden 59). D'entre les quasi 350 restants, 59 més van ser enviades a altres parents de Lleida, i ni més ni menys que 275 a Mercè Figueras. Però, ¿per què aquesta gran quantitat de missives adreçades a una persona que durant anys va viure en una altra ala del mateix sanatori, i amb qui coincidia als espais comuns d'aquesta institució? Doncs precisament per aquest motiu, perquè la vida dels pacients estava separada entre homes i dones, i la moral fèrria que imposava el personal religiós d'aquesta residència vetllava perquè es complís aquesta estricta separació. A l'exemplar de Mercè Figueras del *Reglament* de Puig d'Olena podem llegir que «Les visites entre els clients només són autoritzades durant les hores de lleure i als malalts entre ells i a les malaltes entre elles», de manera que la seva amistat va fer que rebessin més d'una reprensió.

Pràcticament la meitat de les cartes que Torres va enviar a Mercè Figueras (més d'una quarta part de les que va escriure) data de 1937, quan la seva intimitat i proximitat és major, i molts cops al llarg d'un dia n'hi fa arribar més d'una (la del matí o migdia, i la de la tarda o vespre). No acostumen a ser notes gaire extenses, moltes són escrites en fulls aprofitats, o quartilles amb el segell del sanatori, i solen contenir consideracions personals sobre la malaltia o el propi estat d'ànim (que no s'han pogut fer de viva veu), reports de la vida de cada dia, descripcions de somnis o lectures, i ben sovint aclariments de malentesos entre els dos corresponsals. En aquestes petites peces (que en alguns casos sí que es poden allargar molt) Torres desplega tot el seu enginy i la seva ironia, fruit de la confiança que l'amiga li mereix, convertint-se així en comunicacions galants que, sense excloure el dolor i la reflexió profunda, pràcticament no fan cap al·lusió a la guerra. Que hi hagi un gran nombre de cartes és degut a la petició expressa de Mercè Figueras, a qui plau rebre carta per distreure's, que les demana expressament, i que té el gust de rellegir-les i fins i tot comentar-les al cap del temps.

Torres, al Mas Blanc, al costat de Mercè Figueras. (Fotografia: Arxiu Màrius Torres.)

Encara que Mercè Figueras, com hem vist, fos de llarg la corresponsal més assídua de Màrius Torres, dins aquesta formidable quantitat de cartes escrites a Puig d'Olena també hi va haver lloc, com és lògic, per a altres interlocutors. Un terç de les seves cartes van tenir com a destinataris el pare, el germà i la germana (desplaçats primer a Barcelona i més tard exiliats a Montpeller), familiars diversos (principalment els cosins materns) i uns quants amics, entre els quals destaca òbviament Joan Sales, que temps a venir es convertiria en l'editor de les seves poesies. Si habitualment s'elogia dels escriptors que siguin versàtils, que tinguin molts registres i sàpiguen adaptar-los a situacions i interlocucions molt variades, creiem que Torres cal ponderar-lo precisament per la virtut contrària: sigui quin sigui el seu corresponsal ell continua sent el mateix emissor afable, sincer i amatent. Tan espontani i confident és sempre en explicar coses d'ell mateix, i el seu estil tan proper, sense caure mai però en la complicitat exagerada, que si no veiéssim l'encapçalament de la carta sovint tardaríem a reconèixer a qui s'està adreçant en tal o tal altra ocasió, fins i tot quan la censura franquista va passar a violar la correspondència i Torres va haver de passar a escriure-la en francès. Sens dubte, el que més impressiona de tota aquesta correspondència és la qualitat moral de qui l'escriu, i quasi cada carta és el testimoni

d'una enteresa durament conservada. Allà on un altre buscaria el consol dels qui l'estimen, Torres es converteix en qui consola, sempre sol·lícit a satisfer l'interès de l'interlocutor i a aconsellar-li allò que creu millor, fins al punt que moltes cartes adquireixen el valor d'un veritable ensenyament, amb un missatge d'acceptació de les circumstàncies i d'esperança en el futur, amb l'afegit habitual d'un sentit de l'humor que no li atribuirien mai a Torres els qui tòpicament el tenen només per un poeta de la mort. Pròdig en notícies de la seva vida quotidiana, àvid també de conèixer-ne dels seus amics, l'autor disposa en aquesta comunicació epistolar tot l'estímul per tirar endavant: «Com més coses sabré de vosaltres, més prop us tindré. I us vull tenir sempre al meu costat, per lluny que hàgim d'anar!», escriu al seu pare cap al final de la guerra.

És, si de cas, una relativa variació pel que fa als temes allò que diversifica aquesta correspondència: amb el pare i el germà, Torres debat sobre política i filosofia; amb la família de Lleida evoca nostàlgicament el seu passat feliç a la ciutat; amb en Joan Sales, a part de les vicissituds de l'exili americà de l'autor d'*Incerta glòria*, el tema recurrent és la poesia, i aquí el que immediatament cal destacar és la generositat que Torres va dispensar sempre a l'obra poètica de Sales. La carta més llarga de tota la col·lecció és aquella en què Màrius Torres comenta un per un tots els poemes que Sales li ha enviat i li proposa en cada cas les millors oportunes, sense estalviar-se ni elogis ni retrets, amb una rara equanimitat crítica sobretot tractant-se d'una comunicació entre dos amics. Dins aquesta mateixa òrbita fonamentalment literària, no podríem tancar aquest apartat, per descomptat, sense fer menció de les tres extraordinàries cartes que Torres va enviar a Carles Riba: si en les dues primeres li agraiïa un mestratge que ell havia volgut imitar tot posant-se a compondre tankes, en la tercera i última, escrita des del Mas Blanc, el darrer estiu de la seva vida, Màrius Torres confessava a qui llavors mateix estava escrivint les *Elegies de Bierville* un «afermament» de la seva vocació i la consciència de ser «essencialment aquesta cosa absurda: un poeta líric».

L'assaig breu

Ocupem-nos ara d'una altra de les facetes menys conegudes de la prosa de Màrius Torres: la de l'assaig. Potser algú trobarà excessiu que parlem d'aquest gènere en referència a un autor que,

a banda dels estudis doctorals, que analitzaven el problema de la hipertensió juvenil, només va publicar —quan era estudiant i en col·laboració— un sol article erudit, de caire històric, sobre la medicina a la Universitat de Lleida. El cert, però, és que entre els escrits conservats de Torres dels seus anys al Vallès hi ha diverses pàgines que, per la seva autonomia intel·lectual, per l'abast general del seu tema i pel caràcter inquisitiu del seu discurs, només podem encabir dins el gènere al qual Montaigne va donar carta de naturalesa moderna. Els manca segurament l'articulació sistemàtica, el rigor científic i l'aparat de notes que esperem a priori d'allò que rep aquest nom; a canvi, però, ofereixen al lector el magnífic testimoni d'una enorme curiositat i inquietud espirituals. Torres hi mostra aquell afany de coneixement que defineix l'assaig, i la mateixa voluntat d'encetar, temptejant, el camí d'una recerca. Són poques pàgines en el seu conjunt, però pertanyen sens dubte a l'àmbit de la literatura d'idees i, en el pitjor dels casos, trobem en totes elles allò que Joan Fuster deia per caracteritzar els seus propis escrits assagístics: «una "opinió" històricament circumscrita que vol participar en el moviment de la "història"».

Certament, si aquesta definició de Fuster fos l'única mesura per classificar els assajos de Torres, hi hauríem de fer entrar una copiosa tria de fragments epistolars. No cal fer-ho, del moment que hi ha tres textos que reclamen un superior protagonisme en nom, com ja hem dit, de la generalitat del seu tema i, per dir-ho així, també del seu potencial auditori, que podríem qualificar d'universal. Dos d'ells els trobem com a notes a part, manuscrites (i copiades més d'un cop), mentre que el tercer, encara que forma part d'una carta a la família del poeta, conserva una considerable unitat: és en uns fulls independents i fins i tot du una data anterior.

El primer es titula, com si fos una peça musical, «Variacions sobre el mateix tema» i és de febrer de 1937. Parteix d'una qüestió summament abstracta: la superioritat de la sensibilitat sobre la intel·ligència. L'interessant és que Torres deriva la discussió al tema de l'existència de Déu i del Bé i del Mal però sobre la base d'una reflexió d'un radical humanisme: «jo em sento germà, carn de la carn de tot allò que no té encara la meua forma [...] solidari de tot l'Univers». L'originalitat amb què l'autor gira les seves consideracions i incorpora en un diàleg fictici la seva germana Nuri, l'amiga Mercè Figueras i fins i tot un imaginari mossèn Ventura, converteixen aquest petit assaig en antològic.

El segon assaig són unes «Reflexions sobre el fet d'escriure» d'octubre de 1937. A partir d'uns consells del novel·lista rus Turgenev sobre l'avantatge que tenen els escriptors de convertir el seu dolor en literatura, Torres explora les seves pròpies reaccions i discuteix la influència que les circumstàncies puguin tenir en el caràcter d'allò que s'escriu. És un document fonamental, perquè inclou la decisió de l'autor de convertir la seva obra en un examen de consciència: «Ja que no sé resar, a veure si puc aprendre a meditar».

Finalment, l'escrit adjuntat a aquella carta familiar és «Per què no sóc demòcrata» i data d'abril de 1941. El seu títol pot sobtar, en efecte: Torres havia fet, com hem vist, grans defenses de la democràcia, però en plena guerra europea, i amb escasses perspectives que ningú posés fi al dictatorial règim franquista, el seu pensament deriva a una crítica desil·lusionada del sistema basat en el sufragi universal. En una de les pàgines més desencantades de l'autor, llegim que «la massa no és més que una bèstia més o menys ferotge segons el règim al qual se la sotmet, però sempre frívola», i que no sortirà de les urnes qui posi fi al veritable problema del nostre temps: «abolir la pobresa i assegurar un mínim de benestar material per a cadascú». Un Torres, doncs, com es veu, d'unes reflexions tan agudes com malauradament actuals.

La impressió dels altres: els retrats

Un altre dels gèneres que va posar en pràctica Màrius Torres és el del retrat literari, una forma que tant es dona en prosa com en vers, per bé que potser és en poesia on trobem una mostra més primerenca, en un «Retrat» dedicat a la pacient del sanatori Carme Riera, a mitjan 1936. De la mateixa manera que les «Notes per al meu autoretrat», algunes primeres provatures de retrat literari són incloses al *Dietari íntim*, a finals del mateix any, quan es dedica a esbossar, paratàcticament, a través de la descripció de trets o atributs físics (o de caràcter) diferents companys de sanatori: són «notes per al retrat» —com ell les anomena— de la mateixa Carme Riera, d'Adonis Rodríguez (tinent d'infanteria de l'exèrcit), o bé de Mercè Figueras. És de la seva millor amiga, però, que en conservem un esbós escrit a part, així com diferents exercicis epistolars en què Torres deixa constància de com va ser el primer cop que la va veure i què és el que més el va atraure d'ella. No són escrits massa extensos, com sol succeir amb aquesta forma tradicionalment breu,

i podem trobar un tast de l'estil personal en aquests «Apunts per al retrat de Mercè Figueras» de què parlavem:

La primera vegada que la vaig veure em va fer l'efecte d'una Walkyria disfressada de Madonna de Rafael. | La segona vegada em va semblar més aviat una Madonna disfressada de Walkyria. | La tercera vegada ja vaig veure que era gironina. | No vol ésser descoberta, sinó endevinada. | La naturalesa imita l'art. El seu cor és tan sincerament humil, que en ella la humilitat sembla una coqueteria. | Sap els noms de totes les flors, tots els arbres, tots els ocells, totes les bestioles. Sap els noms de tot això, perquè ho estima. Té una necessitat invencible de creure en la bondat dels seus amics.

Tot i que la forma del retrat literari nasqués associada a altres gèneres en prosa, ben aviat troba Torres la necessitat de dotar-lo d'una certa autonomia; essencialment quan, menys d'un mes després de la mort de la seva àvia (a principis de 1937), confessa que voldria fer-li un retrat per recordar la seva «padrina» o no perdre-la del tot. Tinguem en compte que en aquesta forma d'escriptura hi veu una intensificació de la presència dels éssers estimats, perquè una variant d'aquest gènere, concretament el comentari d'una fotografia del seu germà Víctor, té lloc quan més pateix per ell després d'haver conegut el seu allistament per anar al front de guerra:

He recordat estranyament, aquests dies, una vella fotografia del meu germà. La vaig fer, em sembla, en la meua primera febre fotogràfica. A Vallfogona, aquell estiu de fa deu o onze anys. Onze anys, tan poc temps i, tanmateix, sembla una eternitat. Víctor en devia tenir deu o onze també —és curiós com una persona ja existeixi en aquestes primerenques edats. | La fotografia era bastant clara. Un contrallum. Víctor seia de través en un balancí, llegint atentament un llibre.

Aquest text, més llarg del que hem tingut oportunitat de llegir, juntament amb un altre exercici de comentari d'una fotografia del mateix poeta amb el seu avi, són els dos únics casos d'ècfrasi fotogràfica. Sigui com sigui, però, en l'exercici del retrat literari hi ha un punt de seducció o d'homenatge cap al model, però també

de desig d'apropiar-se d'aquesta figura, ja sigui per comprendre-la millor o per prolongar la presència o la relació que hi té el mateix Torres —com en molts dels gèneres que va conrear. En la majoria de textos —alguns dels quals no passen de simples esbossos— els models són parents, amics o coneguts, que l'autor mai no descriu objectivament i distanciada, sinó més aviat reconstruint-los com faria un pintor contemporani. De fet, tal com va confessar en carta a Joaquim Gili, «em penso que si jo fos pintor, res no em donaria tant de bo de fer com els retrats —escollint jo els models, no cal dir-ho. Comparat amb la persona humana tot em sembla trivial. Sí, hi ha flors molt boniques, i postes de sol sorprenents, i la visió del mar des d'una altura ens corprèn quasi tant com uns ulls de dona que ens mirin amb amor» (19/VII/1941). A la seva poesia canònica, amb pretextos naturals o abstractes, sense deixar de ser personalíssima, hi ha poques persones, potser perquè l'evocació

El poeta acompanyant al piano Mercè Figueras. (Fotografia: Arxiu Màrius Torres.)

humana la reservava per a la seva prosa: de fet, es conserven esborranys de retrats del seu pare, el seu germà, els seus cosins, amics, etc. I fins i tot d'avantpassats, quan després de la mort de l'àvia, en un altre text, es llança a evocar la seva estirp de Can Gregori, amb una arrencada que abandonarà al cap d'unes quartilles però que guarda el regust de la narrativa realista, ja que comença a descriure la casa familiar, presenta el senyor Gregori, i com es va casar amb la seva àvia, relació de la qual en deriva la pròpia nissaga. No ens trobem tan lluny aquí, per tant, d'algunes de les estratègies de la prosa de ficció.

Els contes

Hem d'ocupar-nos, per acabar, de la que probablement és la faceta artística menys reconeguda de totes les que Màrius Torres va conrear en un moment o altre de la seva vida: la de narrador. Potser costa concebre que «el metge que feia versos» fos capaç de construir literàriament, amb paciència, vides i situacions fictícies; però el cert és que, encara que marginal dins la seva obra, també Torres va provar fortuna dins el terreny del relat. La seva producció comprèn set narracions, quatre de les quals són anteriors a la seva arribada al Vallès, mentre que les últimes tres són ja escrites al sanatori. Podem parlar de dues menes de conte molt ben diferenciades: en la primera, Torres utilitza gairebé «en brut», per dir-ho així, material autobiogràfic o bé anècdotes personals o familiars que coneix de primera mà. Així, per exemple, del seu enamorament frustrat de Júlia Coromines, quan tots dos eren estudiants de medicina, neix «Llàstima que no hagués anat així», que reescriu aquesta història per provar de donar-li però un *happy ending*. Dels records de la infantesa a casa dels cosins Pereña, al secà de Lleida, surt «La segona amor», i de les primeres experiències com a metge, a la consulta del seu pare, es nodreix «Iniciament». L'altre bloc és, per contra, el de les narracions marcadament «literàries», que s'ambienten en espais sense cap connexió amb l'experiència de l'autor i revelen la voluntat d'exhibir un estil elegant i cosmopolita. N'és un bon exemple «Història d'un *gentleman*», sobre un oficial de marina anglès que creu injustament que la seva dona és infidel. És un relat melodramàtic però d'una gran penetració psicològica, que acusa de manera clara la devoció que Torres sentia per un novel·lista anglès, Maurice Baring, del qual fa grans elogis en la seva correspondència.

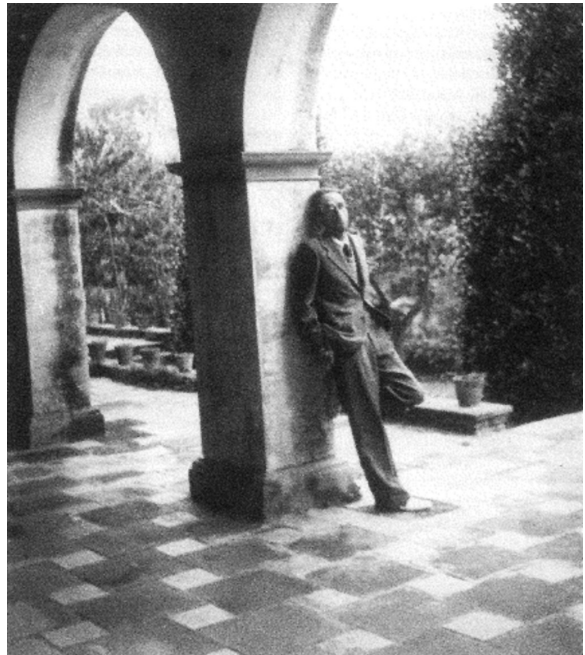
La vida al sanatori i el seu repòs imposat van convertir Torres en un lector voraç, sobretot de narrativa, precisament, però la seva dedicació al gènere ja no va produir més que tres noves narracions, molt més refinades, aconseguides i madures que les anteriors, però que revelen que l'autor ja era conscient que allò que buscava d'un conte podia donar-li-ho, i amb molt més bons resultats, la poesia. «Romança sense paraules» és de nou una evocació nostàlgica de la Barcelona que Torres va conèixer com a universitari; com el títol musical suggereix, l'anècdota és mínima i és la descripció i l'atmosfera allò que millor captura l'estil de l'escriptor. «El cor i les roses» és una narració que ens trasllada a la Itàlia del *Decameró*, context per a una història fantàstica en què un anatomista dissectiona el cadàver d'una noia el cor de la qual encara batega després de morta. L'esteticisme de la descripció és tan evident com els referents decadentistes. Finalment, el «Jardinet persa a la manera de Saadi» és una col·lecció de deu microrelats, algun dels quals no supera les deu línies, escrits a la manera d'un autor persa del segle XIII, Saadi, que, per entendre'ns, recreen el mateix Orient mític de *Les mil i una nits*. Les històries que s'hi expliquen contenen totes una moralitat implícita, i la seva estructura és tan esquemàtica com la de la narrativa folklòrica. Tot fa evident que els contes d'aquesta segona etapa, que substitueixen la peripècia per l'estampa i l'acció per la imatge, són, a banda de la seva qualitat intrínseca considerable, un indicatiu segur que Torres ja havia meditat en l'època que els escrivia que el seu destí literari no podia ser cap altre que el de poeta líric.

Conclusions: el lloc, el paisatge i la prosa

En una entrevista, i a petició del periodista, Mercè Rodoreda es dolia del seu exili, però recordava, immediatament, que això li va permetre escriure una millor literatura, no solament per les experiències doloroses que va patir, sinó per la quantitat de literatura d'arreu que va tenir al seu abast. Podria semblar un contrasentit creure que la malaltia i la guerra, que van obligar Torres a estar-se durant set anys dalt de les muntanyes, en un mirador del Vallès, van ser els principals responsables, no solament de la qualitat de la seva obra de poesia i prosa, sinó, principalment, del fet mateix que es dedicés a escriure. Devorador de llibres com era, el més natural és que s'hagués dedicat a llegir, exclusivament, les nombroses obres que hi havia al sanatori, les que es deixaven entre

els residents i, fins i tot, les que podien encarregar a Barcelona, prou pròxima perquè un contacte a Centelles hi baixés i satisfés les seves peticions en llibreries de vell.

Torres, que també es va imposar una certa mena d'autocensura en un sanatori regentat per monges i amb pacients dels dos bàndols, mai no es va mantenir aïllat del conflicte bèl·lic. No solament perquè gaudia d'una bona recepció d'emissores de ràdio autòctones o estrangeres, i va tenir accés a la premsa —atesa l'excel·lent ubicació del lloc i la solidaritat entre els pacients que es deixaven els diaris—, sinó també perquè va assistir d'espectador a distància —com si d'una macabra tragèdia es tractés— als efectes dels bombardejos sobre Barcelona. Potser si hagués escollit —com els seus familiars— el camí de l'exili o hagués viscut en un altre indret i en unes altres circumstàncies (recordem que el desig del seu pare era que hagués tornat a fer repòs al Pirineu de Lleida) difícilment hauria escrit, o hauria trigat molt més a fer-ho, i tindrien un altre accent els seus poemes i els seus textos en prosa —com va passar

Màrius Torres, sota les voltes del sanatori. (Fotografia: Arxiu Màrius Torres.)

amb tants d'altres membres de la diàspora catalana que van sobreviure per poder relatar les seves experiències, si és que no van optar pel silenci. A més, al sanatori de Puig d'Olena, va poder conèixer persones d'arreu, i va poder gaudir de la tranquil·litat i del repòs necessari —que en l'establiment era entès com una part de la cura de la tuberculosi— per formar-se com l'intel·lectual de primer ordre que els seus escrits demostren que va ser.

Una menció a part mereix la importància que té la natura de Puig d'Olena en l'obra poètica de Torres —sense la qual no s'explica la seva particularitat lírica— i també en la seva prosa, però és igualment destacable pel fet de convertir-se en un esperó que el va induir a escriure. Una carta en vers de mitjan març de 1937, adreçada a Mercè Figueres, que canta com esclata la primavera als voltants del sanatori, exposa també els contorns del paisatge que el poeta veia des del balcó de la seva cambra:

Mercè, jo vull contar-te la seva primavera
 tímida, somrient, ingràvida, lleugera,
 que posa en el paisatge sever d'aquest país
 la gràcia fugitiva i tendra d'un somris.
 Oh, sí!, l'amfiteatre que de cara a Migdia
 ens ve davant dels ulls a l'ampla galeria,
 és un paisatge bell. Sota nostre el Congost
 solca la seva vall. S'estalonen al rost
 brugueres i alzinars, i pins d'eterna fulla.
 Part enllà de la vall, cap a Ponent, l'agulla
 plena de corbes s'alça, de l'alterós Farell.
 Quin lloc per a una ermita, una dula, o un castell!
 Talment les seves filles, mig vestides, mig ermes,
 muntanyoles suaus solquen els primers termes
 i es junten cap al Nord, on ja no les ateny
 el nostre esguard captiu, amb el pare Montseny.
 Per sobre les carenes, verdes, blaves o grises
 altres terres s'eixamplen, ondulades o llises
 com l'amable Vallès, polit, familiar
 que ple de fumeroles s'allarga fins al mar.

Si durant tres dies no es pot veure el sol per culpa de la boira, Torres diu que surt a sonet per dia; en altres moments escriu cartes, de nit, veient la intensa llum de la lluna a través de la seva galeria; i quan li va caldre dissipar l'angoixa de pensar que el seu germà

petit anava a la guerra —i potser a una mort segura— passejava pel bosc, contravenint les normes del centre. El 21 de febrer de 1937 va intentar esmenar la plana a Descartes, a «Variacions sobre un mateix tema», i va posar al bell mig del seu sistema filosòfic un principi particular, «sento, per tant existeixo». Malgrat les adversitats que enumera en aquest mateix escrit («els obusos, els bacils, les conveniències socials...»), és el sentiment del paisatge allò que el fa concebre's un ésser humà, i no pas la pura intel·lecció pròpia o del que l'envolta:

en la placidesa d'aquest repòs, de cara a un paisatge prou vast per a no encongir, prou suau per a no imposar, com és dolç de sentir! —sentir qualsevol cosa. L'olor de les violetes, el foc d'un fumerol que munta allà lluny, el zum-zum d'un borinot, l'eco d'una veu amiga que parla en el somnieig. Totes aquestes coses penetren fins al moll de l'ànima, millor que l'aire balsàmic fins als alvèols pulmonars. | Jo podria fer cabrioles sobre el meu tema, i dir, sense rubor: «Jo sento que existeixo».

En la base de la seva poesia, però també de la seva obra en prosa, hi ha aquesta exacerbació dels sentits d'un ésser fràgil (per malalt) i sofrent (pel fet d'estar abocat a la mort pròpia, i a l'allunyament o la desaparició dels éssers més estimats o dels ideals polítics, a causa de la guerra i de la substitució d'una república per un sistema dictatorial). Aquesta sensibilitat, redescoberta en trobar-se tan pròxim a la natura, és la que el fa fugir, definitivament, de tota freda intel·lectualitat, i dels convencionalismes socials o ideològics. Tant pel que fa als temes com al seu estil, al vers, però també a la prosa hi descobrim una ànima fraternal a l'hora de plantejar les relacions humanes i, arribat el moment, de definir una nova relació de l'ésser amb el món. La seva és una prosa sensible i suggerent, franca i confortadora, enginyosa i irònica, reflexiva i aguda que cerca, sobretot, fer-se entendre i mostrar la percepció del que l'envolta. Aquest és el motiu principal pel qual el gènere epistolar i les formes de la literatura del jo (dietari o autoretrats) predominen per sobre de les escasses peces de ficció (prou valuoses, variades i pròpies d'un bon lector amb consciència de tècnica narrativa). Que les cartes, pel seu volum, superin amb escreix la resta de textos que va escriure ja delata que per a Torres el contacte humà va ser primordial en la seva reclusió de pacient, i fins i tot el conreu dels retrats confirma aquesta idea que els altres seran essencials

en la seva obra (i en la seva vida), fins al punt que un gènere tan solipsista com ho és el dietari és capaç d'adreçar-lo al seu germà.

Si bé moltes formes literàries i molts trets del seu estil es poden trobar en la seva poesia, la prosa serà el vehicle en què Torres formularà les seves idees sobre el món i sobre l'existència, i si bé el nostre treball potser no sabrà convèncer que tenim un pensador d'una alta qualitat —quasi vallesà d'adopció, si així ho volem—, sí que com a mínim haurà ajudat a descobrir que des d'un indret de la nostra comarca, aparentment aïllat de la guerra i del món, Catalunya va tenir un poeta, i un intel·lectual que, a través dels seus articles, es va mantenir fidel a uns ideals i a una idea de govern i de país.

Pere Ballart

Jordi Julià

*Universitat Autònoma
de Barcelona*

Nota bibliogràfica

La major part dels textos en prosa de Màrius Torres resten inèdits, i en format de manuscrit, al fons de l'Arxiu Màrius Torres de la Biblioteca de l'edifici del Rectorat de la Universitat de Lleida (igual que quasi totes les fotografies que aquí reproduïm). Malgrat això, bona part d'aquest fons es pot consultar en línia als següents portals vinculats a aquesta institució: Biblioteca Virtual Màrius Torres i Aula Màrius Torres. Una mostra reduïda de les cartes personals i dels seus contes s'ha publicat en les successives edicions de la seva poesia. Un recull ampli, si bé fragmentari i ordenat temàticament, de tots els seus textos en prosa (que inclou articles, dietaris i, principalment, les cartes) va ser aplegat al volum de Màrius Torres que nosaltres mateixos vam editar sota el títol de *Les coses tal com són. Apunts per a un retrat intel·lectual* (Acontravent, 2011).